

Kahn far og sønn, 1970.
Nathaniel var 11 år da faren døde.
Foto: Harriet Pattison, © 20003 Louis Kahn Project, Inc.

MY ARCHITECT

– A Son's Journey

EN DOKUMENTARFILM AV NATHANIEL KAHN.
PRODUSERT AV "THE LOUIS KAHN PROJECT".

Tekst: Christian Emanuel Norberg-Schulz
Se også www.myarchitectfilm.com

"Solen visste ikke hvor stor den er før den traff en bygning".

Uttalelsen tilhører Louis Kahn. Det kan synes noe merkelig, men i grunnen sier det bare at hos Kahn ble konstruksjon og materiale, helt fra begynnelsen av prosjekteringen, sett i forhold til lyset. Han så på lyset som "giver av alt nærvær": når han sa at "pyramiden gir solen dens skygge", mente han at lyset blir først nærværende i forhold til en konstruksjon.

I en prisbelønnet film får vi nå innsikt i Kahn som privatperson.

Kahns arkitekturforståelse var poetisk. I visse kretser nøler man ikke med å sammenligne ham med en Messias. Louis I. Kahns ubegrensede visjoner om å skape et rom som vet hva det vil være, hans enorme arbeidskapasitet og hans nesten åndelige bygninger peker ifølge mange på en forbindelse med selve Skaperen.

Med Frank Lloyd Wright og Mies van der Rohe deler Kahn en sentral plass i det tyvende århundrets arkitekturhistorie. Han var den første etter Le Corbusier som tok opp samspillet mellom den arkitektoniske helhetens aspekter. Han bygget videre på det disse pionerene hadde utredet, og åpnet for en nyansert og variert steds-kunst.

Da han døde av hjerteinfarkt på Pennsylvania Stations herretolett i 1974

var han regnet som en av verdens mest betydningsfulle arkitekter.

Romersk byggekunst er en viktig inspirasjonskilde for Kahn. I prosjektene hans finnes en gjenerobring av den romerske teglsteinteknologi og en nytolkning av temaer fra antikken. Etter oppholdet ved det amerikanske akademiet i Roma, ble en av Kahns målsetninger å bygge hus som eide monumentaliteten til de gamle romerske ruinene. Reiseskissene hans vitner om en begeistring for den Evige Stad. Pantheon omtales som en vidunderlig løsning: den kan ikke reduseres til noe målbart, og burde inspirere hver eneste arkitekt! En inspirasjon konkretiseres som en «*institusjon*», og gaten defineres av Kahn som «*meneskets første institusjon, et møtested uten tak over*».

Det var nettopp i Romas gater, i aviskiosken, at jeg snublet over denne usedvanlig fine DVDen. I Italia er ikke aviskiosker som andre steder, her er de som *wunderkammer* hvor det bugner av all verdens fristelser. Det råder en skarp konkurranse dagsavisene imellom; i tillegg til de ferskeste nyhetene tilbys leserne et bilag hver eneste ukedag. For under hundrelappen kan man få med seg Hermann Hesses samlede verk, alternativt mye krimskrams, alt fra korketrekkerer til tinnsoldater, til sjokoladefonduekopper! Kombinasjonen bok+DVD er for eksempel blitt en populær salgsvare. I den samme serien som omtaler Morgan Spurlocks korstog mot fast-food-kulturen finner jeg et essay og dokumentarfilmen om Louis I. Kahn...

Filmlakaten; regjeringsbygningen i Dhaka, Bangladesh
Fra filmen. © 20003 Louis Kahn Project, Inc.

Den utenomekteskapelige sønnen Nathaniel (41) har laget et fremragende portrett av sin berømte far. «My Architect» har den emosjonelle og dramaturgiske kraften som ellers hører til de mest briljante detektiver. Omstendighetene rundt Kahns død forblir gåtefulle: han var kommet tilbake fra utlandet, hadde en gjeld på en halv million dollar og hadde strøket ut navnet i passet sitt, slik at kroppen ble identifisert først tre dager senere. «På sporet av Louis Kahns sjel og verk» hadde vært en mer passende tittel! New York Times betegner filmen som den beste noensinne om en arkitekt – og den blåser iallfall nytt liv i myten Louis Kahn. Vi er allerede kjent med at bygningene hans fascinerer med sin enkelhet og fasthet, fordi de faller utenfor enhver kategori, de utstråler

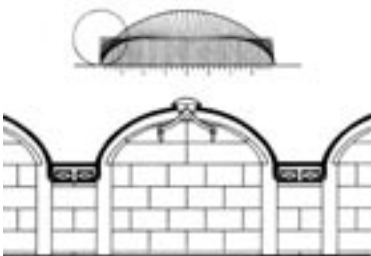
Språk, spilletid	Engelsk, 116 minutter
Tilgjengelighet:	I Norge finnes filmen på biblioteket til NAL
Medvirkende, bl.a:	Louis I. Kahn og Ester Kahn (arkivopptak), Frank Gehry, Philip Johnson, Nathaniel Kahn, Sue Ann Kahn, I. M. Pei, Anne Tyng, Robert A.M. Stern, B.V. Doshi, S.Wares, folk fra Bangladesh, osv. Den italienske utgaven inneholder også et intervju med Mario Botta, elev av Kahn.
Priser:	Oscarnominasjon i kategorien Beste dokumentarfilm 2004; Audience Award (2004 Berlin Jewish Film festival); Audience Award (Philadelphia Film Festival); Sterling Award (SilverDocs Nonfiction Film Festival); Best Documentary (Chicago International Film Festival).

tidløshet og en utrolig kraft i omgivelsene. Vi er også kjent med at Kahn, «Lou» for de aller fleste, hadde den sjeldne egenskapen å kunne formidle teori på en sjarmerende måte. Deri-

mot har vi hatt mindre kjennskap til hans kompliserte liv. Nathaniel nøyer seg ikke med å reise verden rundt for å ta byggverkene i øyesyn, men oppsøker tidligere kollegaer av faren, til og

Regjeringsbygningen i Dhaka, Bangladesh (detalj). Triangelformen påkaller de egyptiske pyramidene - en arkitektonisk hieroglyf som er blitt tolket som et evig og moderne symbol på fysisk og åndelig lys.
Foto: Christian Norberg-Schulz

Louis I. Kahn, Kimbell Art Museum, Fort Worth, Texas: Museets haller får oss til å forstå Kahns begrep «Orden er».

med taxisjåførene. Sønnens uvanlige synsvinkel gjør at vi får avdekket hittil hemmelige sider av Kahn. Det som ikke kom frem i nekrologer var at Lou hadde tre parallelle familier! Først ved hans begravelse ble disse klar over hverandres eksistens. Han hadde vært gift siden 1930, med den 18 år yngre Esther. Han hadde til sammen tre barn. Men den ene datteren hadde han fått med kontormedarbeider Anne Tyng. Den uekte sønnen, filmens regissør, fikk han med Harriet Pattison, kvinnen som inntil det siste håpet at Lou ville forlate sin kone.

Louis I. Kahn ble født i Estland i 1901 og var av jødisk herkomst. I 1906 utvandret den fattige familien til Philadelphia, i Kahns skrifter betegnet som «et sted der en liten gutt som går omkring kan se noe som forteller ham hva han vil gjøre resten av sitt liv». Klassekameratene kalte ham Scarface. Som 3-årig hadde han blitt utsatt for en ulykke der han fikk forbrenninger i ansiktet som ga varige arr. I tillegg var han kortvokst og hadde hes stemme.

I begynnelsen av sin karriere tjente han til livets opphold ved å spille piano. Sin personlige stil som arkitekt

*Institute of Management, Ahmedabad. Åpningene i den solide murarkitekturen låner former fra geometrien, slik som sirkelen.
Foto: Christian Norberg-Schulz*

fant han sent, etter fylte 50 år. Louis Kahns hus er få, men legendariske. Mens både hans utopiske byplan for Philadelphia og forslaget til ny synagoge i Jerusalem er forblitt på skissestadiet, ble Richard Medical Research Centre, den arkitektoniske perlen Kimbell Art Museum, Exeter Library og Indian Institute of Management alle bygget mellom 1950 og 1970-årene. Overalt er det mye nydelig murverk å se. Den mektige regjeringsbygningen i Dhaka (Bangladesh) er Lous genistrek. Det tok tre-og-tyve års innsats fra tusenvis av lokale håndverkere for å fullføre prosjektet i et av verdens fattigste og mest flomherjede land.

Sønnen tegner ellers et bilde av en far som er oppslukt av sitt arbeid, en nomade på stadig reisefot, uten røtter og forretningssans, men med tid til kjærlige stunder der han forteller sin familie eventyrlige beretninger om India, om tigere og elefanter. Etter en smertefull oppvekst plages Nathaniel av spørsmålet «hvem var egentlig Louis Kahn?» Med lys, lykte og kamera, full av beundring for sin far, leter han etter svaret. Det blir en følelsesladet jakt, rensende og terapeutisk.

Og muligens er sorgen etter Lous bortgang bearbeidet når vi ser ham kjøre rollerblades i The Salk Institute...

Da min far var arkitekturhistoriker, er det uungåelig å ikke føle en nærhet til Kahn. Sammen med en viss

*«Alle rom trenger naturlig lys» sa Kahn.
(Fra Pantheon, Roma).*

Foto: Christian Norberg-Schulz

ærefrykt. Christian Norberg-Schulz la nemlig et stort arbeid i å påvise en forbindelse mellom tyske Martin Heidegger og Louis Kahn. Han oppdaget likheter mellom tankene til filosofen og arkitekten. Sistnevnte fremstår som den første post-modernist. «Med Kahn begynte arkitekturen på nytt» er det blitt sagt. My Architect's beste innslag er et unikt arkivopptak der vi ser Lou undervise. I 1973 sa han: «Spør alltid murstenen – hva vil du være?(...) Om dere arbeider med murstein, ikke benytt den som sekundærvalg. Det eneste den fortjener er nemlig forherligelse og ære...»

At Kahn levde et trippelliv blir på en måte like uinteressant som å vite at maleren Caravaggios oppførsel ikke var ulastelig, at Mao aldri pusset tenner eller at Albert Einstein knapt brukte sokker! Slike særtrekk tilhører historiens helt store myter. De har skapt seg et varig og synlig ettermæle, men til syvende og sist er de også mennesker. Dette er å regne som hovedbudskapet til en dokumentar som vil bevege mange sinn: også de som ikke har greie på arkitekturhistorie. Forhåpentligvis bidrar den til at Louis I. Kahns arbeider blir bedre forstått.